

УНІВЕРСАЛЬНІ КОНЦЕПТИ МОРАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

В статті розглянуто універсальні концепти "моральності" та їх репрезентацію в англійській лінгвокультурі. Автор систематизує поняття концепту "моральність" та виділяє основні лексичні одиниці, за допомогою яких зазначений концепт представлено в мові. Моральні концепти досліджуються як універсальні загальнолюдські цінності. Охарактеризовано зв'язок мови та культури як результату формування поглядів, традицій та уявлень англійців. Автором проаналізовано особливості розуміння моральних вчинків в уявленні англійців на основі аналізу концепту "моральність" та засобів його вербалізації в художніх текстах. Розглянуто асоціативні компоненти складових понять в структурі концепту "моральність" та визначено підґрунтя для віднесення виділених понять до морально-етичних.

Ключові слова: *концепт, моральність, лінгвокультура, вербалізація, художній текст.*

Постановка проблеми у її загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними задачами. В сучасній лінгвістиці зростає увага до вивчення мовних явищ на основі антропоцентризму. Людина та її внутрішній світ стають предметом інтересу не тільки психології, філософії та інших наук, а й лінгвокультури. Культурний світ людини формується під впливом соціуму, традицій, уявлень та переконань, які переважають в межах етносу. Відповідно, індивід є носієм певного культурного досвіду, який об'єктивований в його мові за допомогою концептів. Особливий інтерес становить дослідження моральних концептів, оскільки ці концепти є універсальними, тому що в них втілено загальнолюдські цінності. Складність дослідження морально-етичної поведінки людини зумовлена тим, що така поведінка регулюється, з одного боку, соціумом, а з іншого, внутрішніми переконаннями людини.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження концепту "Моральність" в лінгвістиці представлені аналізом семантики концепту та засобів його вербалізації в мові: Н. Корольова досліджує концепт "Мораль" як систему вербальних і невербальних знаків, аналізуючи поняття "моралі" і "моральності" [1], М. Степанюк аналізує мовностилістичні засоби моделювання смислових полів емоційного концепту "Злість" [2], О. Д. Шмельов досліджує стилістичні засоби вербалізації моральних концептів та їх семантику в різних стилях [3] та ін.

Ряд розробок присвячені дослідженню лінгвокультурних особливостей розуміння концепту "Моральність": О. В. Верхулевська досліджує моральні концепти як лінгвокультурне явище, обравши в якості матеріалу дослідження фразеологічні одиниці слов'янських мов [4]; О. В. Фролова досліджує національно-культурну специфіку вербалізації концептів "добро/зло", які представляють концепт "Моральність" в порівняльному співставленні розуміння "добра" і "зла" в англійській та німецькій мові і культурі [5]; М. Янушевич досліджує особливості відображення концептосфери "мораль" у фразеологічній системі, як складу релігійно-світоглядного бачення [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Незважаючи на численні дослідження концепту "Моральність", які сьогодні існують в лінгвістиці, актуальним залишається питання про способи його представлення в тексті та розуміння концепту крізь призму лінгвокультури. Дослідження ускладнюється тим, що науковці не виділяють єдиної структури концепту "моральність" та тим, що мораль відноситься до філософської, психологічної, культурної та інших подібних категорій, тому її складно інтерпретувати однобічно.

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження особливостей вербалізації концепту "моральність" в англійській лінгвокультурі. В цілях дослідження необхідно проаналізувати специфіку розуміння моральних вчинків представниками англійської лінгвокультури. Це дозволить зрозуміти, які вчинки англійці цінять як моральні, тобто вчинки, які схвалюються суспільством та характеризують індивіда як високодуховну людину.

Викладення основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Моральні концепти посідають важливе місце в системі уявлень людини про оточуючий світ. Незважаючи на те, що розуміння "моральності" може варіюватися в умовах певної мовної спільноти та її культури, моральність є загальнолюдською цінністю, що зумовлює її розуміння як унікального соціокультурного явища. Поняття "концепту" в лінгвістиці зводиться до того, що концепт – це мовно-культурне утворення, в якому відображено уявлення про навколишній світ, марковані когнітивним та культурним досвідом індивіда (Д. С. Лихачов, В. А. Маслова, В. І. Карасик, Ю. С. Степанов та ін.). В сучасній лінгвістиці прийнято вважати, що концепт має трикомпонентну структуру. Перший компонент –

це поняттєва сфера; другий – образна сфера; третій – національно-культурний компонент, тобто конотації, позитивна або негативна оцінка, які закріплені в семантиці поняття.

Для визначення поняття концепту "моральність", розглянемо, як його інтерпретують у словниках:

- "beliefs about what is right behavior and what is wrong behavior; the degree to which something is right and good" [7].

- "1. conformity to the rules of right conduct; moral or virtuous conduct; 2. moral quality or character; 3. virtue in sexual matters; chastity; 4. a doctrine or system of morals; 5. moral instruction; a moral lesson, precept, discourse, or utterance" [8].

- "1. the quality of being moral; 2. conformity, or degree of conformity, to conventional standards of moral conduct; 3. (Philosophy) a system of moral principles; 4. (Education) an instruction or lesson in morals" [9].

Взявши за основу наведені дефініції поняття "моральність", концепт "моральність" можна інтерпретувати як поняття, що репрезентує такі якості як "добро", "дотримання правил", "гідність". Спираючись на виділені складові концепту "моральність", розглянемо як вони інтерпретуються в англійській лінгвокультурі. Першочерговим значенням в семантиці концепту "моральність" наділене поняття "добро". Добро можна розглядати як вищий духовний прояв людини, оскільки добро передбачає наявність уміння протистояти злу, а це означає, що людина володіє такими якостями як чесність, справедливість, щирість та ін. Сутність вчинення добра у тому, що воно здійснюється без примусу, відповідно добро – це свідомий крок людини по відношенню до інших. Якщо людина чинить добро, вона не чекає нагороди, тобто можна говорити про безкорисливість здійснення добра. Наприклад: *He was an ex-con from a family of criminals, and he'd killed a good man* [10: 19]. З цього прикладу бачимо, що *good man* (добра / хороша людина) протиставляється *criminals* (злочинцям). Вчинення злочину є аморальним вчинком, оскільки злочинець здійснює протиправні дії проти іншої особи. Будь-який злочин, насильство, крадіжка, напад та інше передбачає приниження іншої людини. Крім цього, жертва злочину відчуває психологічний надлам, стрес, а тому злочин завжди має негативні наслідки для постраждалої людини. Відповідно, злочинність в суспільстві розглядається як порушення норм моралі. Якщо взяти до уваги, що злочинність засуджується в будь-якому суспільстві, оскільки є протизаконною дією, яка порушує права інших, можна зрозуміти, що *good man* (добра / хороша людина) – це людина, яка, навпаки, дотримується правил поведінки та не порушує закон. Отже, в англійській лінгвокультурі виділяємо наступну складову концепту "моральність" – дотримання норм поведінки і закону.

Інша складова концепту "моральність", яка розкривається через поняття "*goodness / добро*", це наявність в людини певних якостей, наприклад: *She's got a lot of goodness inside her, that one. Lots of love, lotsof patience, smart as a whip, and she's just about the prettiest thing that ever walked the streets of this town, that's for sure* [10: 86]. З цього прикладу бачимо, що до якостей, які характеризують "моральність" людини належать наступні *love* (любов), *patience* (терплячість), *smart* (розумність). Вміння любити, бути терплячим і розумним – це якості, які мають позитивну оцінку серед людей, оскільки є показником щирості, мудрості, чесності. Любов, наприклад, – це здатність піклуватися про іншу людину, пробачати їй помилки, підтримувати у важку хвилину. Це якість, яка не передбачає користі або власної вигоди. Терплячість та розумність можна охарактеризувати як властивості людини, пов'язані з контролем над своїми емоціями, що теж позитивно оцінюється представниками англійської лінгвокультури. Добро розглядається як прояв моральності, оскільки добро – це вчинення блага для інших. Ця здатність людини високо цінується в суспільстві, однак вона не є суспільним феноменом. Добро можна розглядати лише як індивідуальну людську категорію, оскільки добро здійснюється лише за власним бажанням людини, тобто без примусу. Добро завжди асоціюється з такими якостями як взаємодопомога, милосердя, щирість, співчуття та ін.

Наступною характерною складовою концепту "моральність" є "дотримання правил", наприклад: *There were nonnegotiable codes of conduct, especially regarding family. Amanda had always known the rules; she'd always known what her mom believed. Her mother stressed responsibility, she believed in consequences, and she had little tolerance for whining* [10: 44]. По-перше, з прикладу видно, що "дотримання правил" як прояв морально-етичної поведінки не підлягає сумнівам або оскарженню *nonnegotiable codes of conduct*. Це свідчить про те, що англійці вважають прийнятним наявність правил поведінки, яким повинні підпорядковуватись усі. Дотримання правил – це дотримання порядку. Порядок може встановлюватись в суспільстві та індивідуально, наприклад, у колі родини. Так чи інакше, порядок завжди передбачає впорядкованість, чітку схему поведінки. Відповідно, якщо хто-небудь порушує порядок, він ламає цю схему, а тому його вчинки засуджуються. Вони викликають непорозуміння, неприйняття, і можуть вносити хаос, якщо порядок існує тривалий час. Ці правила регулюють спілкування між ними. Далі бачимо, що дотримання правил поведінки зумовлене усвідомленням своєї відповідальності за вчинки (*Her mother stressed responsibility*) та розуміння, що вчинки ведуть до наслідків (*she believed in consequences*). Якщо людина розуміє тягар відповідальності за свої вчинки, можна зробити висновок, що вона усвідомлено приймає правила поведінки, продиктовані суспільством. Отже, усвідомленість – це один з проявів моральності, наприклад: *You made the decision, not I, and every decision has consequences. You need to learn to take responsibility for the choices you make* [10: 66]. Усвідомленість – важлива складова моральності. Вона

асоціюється з розумінням своєї відповідальності за будь-які вчинки. Усвідомлений вибір як прояв моральності передбачає прийняття на себе зобов'язання. Слід зауважити, що на відміну від поняття "добра", яке здійснюється виключно без примусу, дотримання правил та усвідомленість їх дотримання можуть бути нав'язані суспільством. В цьому випадку, людина дотримується правил, оскільки розуміє, що їх порушення викличе осуд.

Якщо людина дотримується правил та проявляє такі якості як розумність, терплячість та інше, її поведінку можна інтерпретувати як гідну, наприклад: *It was a life of dignity and honor, not without sorrows yet fulfilling in a way that few experiences ever were* [10: 86]. Гідність асоціюється в англійців з честю. З прикладу бачимо, що гідність і честь – це морально-етичні якості, які характеризують здатність людини "зберігати обличчя" навіть у години труднощів та печалі. Гідність людини – це внутрішня категорія. Це особливий стан благородства, порядності, доброзичливості, який не дає особі вчиняти зло. Зазначимо, щоб бути гідною людиною, необхідно вміти долати свої слабкості, протистояти спокусам, боротися зі злими думками та негативними емоціями. Відповідно, гідність тісно пов'язана з силою волі. Гідною може бути лише високодуховна та високоморальна людина.

Наявність в людини честі та гідності апіорі передбачає таку рису характеру як "чесність", наприклад: *Even in those instances where he became truly angry, he couldn't help admiring her honesty, an honesty rooted in the fact that she cared more about him than anyone else in his life* [10: 8]. Нечесна людина не може бути гідною, оскільки нечесність породжує спроби обманути, образити або іншим чином поставитися до співбесідника неетичним чином. Як бачимо з прикладу, англійці захоплюються чесністю *he couldn't help admiring her honesty*. Чесність в англійців пов'язана з любов'ю, піклуванням про іншого. Зокрема, в прикладі бачимо, що чесність "укорінена в здатності" піклуватися про іншу особу. Важливою характеристикою чесності як прояву моральності є надійність людини. Чесна людина завжди тримає дане слово, а це, вважається, позитивною рисою. Крім цього, чесність передбачає переконаність особи у правдивості своїх слів, а тому можна говорити про те, що ця якість базується на принциповості, вірності своїм ідеям або поглядам.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок про те, що концепт "моральність" належить до загальнолюдських концептів. Аналіз показує, що концепт "моральність" охоплює поняття, які відображають ціннісні уявлення англійців про те, що є моральним та етичним в суспільстві. В процесі аналізу засобів вербалізації концепту "моральність" в мові нами виявлені наступні лексичні одиниці, які представляють концепт – *good, goodness, responsibility, code of conduct, love, patience* та ін. Результати дослідження свідчать, що "моральність" в англійській лінгвокультурі асоціюється з такими поняттями як – дотримання норм поведінки і закону, любов, терплячість, розумність, усвідомленість, гідність, чесність. Асоціативними компонентами визначених якостей є наступні: надійність, сила волі, порядність, благородство, доброзичливість та ін. Дослідження показує, що наявність морально-етичних якостей у людини підвищує повагу до неї в суспільстві. Аналіз показує, що поняття "моральності" характеризується соціальним та індивідуальним характером. Так, дотримання правил поведінки – це соціальний прояв моральності, в той час як гідність, чесність – це радше суто індивідуальна категорія, а така якість як добро належить до обох визначених категорій.

Інтерес для подальшого дослідження представляє порівняльний аналіз концептів "моральність" та "аморальність" як лінгвокультурного явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Корольова Н. Вивчення концепту "Мораль" як системи вербальних і невербальних знань / Н. Корольова // Науковий вісник Херсонського Державного Університету. – 2010. – Вип. 10. – С. 213–216.
2. Степанюк М. Моделювання смислових полів емоційного концепту "Злість" (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) / Марія Степанюк // Інформаційні технології в освіті. – 2010. – № 11. – С. 213–216.
3. Шмелёв А. Д. Функциональная стилистика и моральные концепты / А. Д. Шмелёв // Язык. Культура. Гуманитарные знания. Научное наследие Г. О. Винокура и современность. – М.: Научный мир, 1996. – С. 228–244.
4. Верхулевская Н. А. Нравственные концепты в лингвокультурологии (на материале фразеологических оборотов славянских языков) / Н. А. Верхулевская // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. – 2013. – Кн. 1. – С. 178–181.
5. Фролова О. В. Национально-культурная специфика вербализации концептов "добро-зло" (на материале английского и немецкого языков) / О. В. Фролова // Актуальные проблемы науки XXI века : [сб. ст. уч. II науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 16 февраля 2012 г. – Минский ин-т управления ; редколл. : В. В. Гедранович [и др.]. – Минск, 2012. – Минск, 2012. – Вып. 10. – С. 64–173.
6. Янушевич М. Концептосфера "Мораль" у китайській фразеологічній системі / М. Янушевич // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43 (4). – С. 322–328.
7. Merriam-Webster Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.merriam-webster.com/dictionary/morality.
8. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/morality>.

9. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com/morality>.
10. Sparks Nicholas The Best of Me [Електронний ресурс] / Sparks Nicholas. – Режим доступу : royallib.ru.

REFERENCES (TRANSLATED/TRANSLITERATED)

1. Korolyova N. Vivchennya kontseptu "Moral" yak sistemi verbalnikh i neverbalnikh znakov [The Study of Concept "Moral" as the System of Verbal and Non-Verbal Signs] / N. Korolyova // Naukovyi visnyk Hersons'kogo Derzhavnogo Universitetu [Kherson State University Journal]. – 2010. – Vyp. 10. – S. 213–216.
2. Stepanyuk M. Modelyuvannya smislovikh poliv emotsiynogo kontseptu "Zlist" (na materialy romaniv Sh. Bronte ta E. Bronte) [Modelling of the Semantic Fields of the Emotional Concept "Anger" (Based on the Novels by Ch. Bronte ta E. Bronte)] / Mariya Stepanyuk // Informatsiyni tekhnologii v osviti [Information Technologies in Education]. – 2010. – No 11. – S. 213–216.
3. Shmelyov A. D. Funktsional'naya stilistika i moral'nyie kontsepty / A. D. Shmeliov [The Functional Stylistics and Moral Conceptus] // Yazyk. Kultura. Gumanitarnyye znaniya. Nauchnoe nasledie G. O. Vinokura i sovremennost'. – M. : Nauchnyy mir, 1996. – S. 228–244.
4. Verkhulevskaya N. A. Nравственные концепты в лингвокультуре (на материале фразеологических оборотов славянских языков) [Moral Concepts in the Linguoculture (Based on Materials of the Phraseological Units of Slavic Languages)] / N. A. Verkhulevskaya // Naukovi zapysky Nizhynskogo derzhavnogo universitetu im. Mykoly Gogolya [Nizhyn State University Journal]. – Seriya : Filologichni nauky. – 2013. – Kn. 1. – S. 178–181.
5. Frolova O. V. Natsional'no-kulturnaya spetsyfika verbalizatsii kontseptov "dobro-zlo" (na materiale angliyskogo i nemetskogo yazykov) [National and Cultural Specificity of Verbalizing the Concepts "Good-Evil" (on the Basis of the English and German languages)] / O. V. Frolova // Aktualnyie problemy nauki XXI veka [Contemporary Issues of the XXI Century] : [sb. st. uch. II nauch.-prakt. seminaru molodykh uchenykh, Mins'k, 16 fevralya 2012 g.]. – Minskiy in-t upravleniya ; redkoll. : V. V. Gedranovich [i dr.]. – Minsk, 2012. – Minsk, 2012. – Vyp. 10. – S. 64–173.
6. Yanushevich M. Kontseptosfera "Moral" u kitayskii frazeologichnii systemi [The Conceptosphere "Moral" in the Chinese Phraseological System] / M. Yanushevich // Movni i kontseptual'ni kartyny svitu [Lingual and Conceptual World View]. – 2013. – Vyp. 43 (4). – S. 322–328.
7. Merriam-Webster Dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : www.merriam-webster.com/dictionary/morality.
8. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.thefreedictionary.com/morality>.
9. Collins English Dictionary [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.thefreedictionary.com/morality>.
10. Sparks Nicholas The Best of Me [Elektronnyi resurs] / Sparks Nicholas. – Rezhim dostupu : royallib.ru.

Коломийчук А. С. Универсальные концепты моральности в английской лингвокультуре.

В статье рассмотрены универсальные концепты "моральности" и их репрезентация в английской лингвокультуре. Автор систематизирует понятие концепта "моральность" и выделяет основные лексические единицы, посредством которых отмеченный концепт представлен в языке. Моральные концепты исследуются как универсальные общечеловеческие ценности. Охарактеризована связь языка и культуры как результата формирования взглядов, традиций и представлений англичан. Автором проанализированы особенности понимания моральных поступков в представлении англичан на основе анализа концепта "моральность" и средств его вербализации в художественных текстах. Рассмотрены ассоциативные компоненты составных понятий в структуре концепта "моральность" и определены основы для отнесения выделенных понятий к морально-этическим.

Ключевые слова: *концепт, моральность, лингвокультура, вербализация, художественный текст.*

Kolomiichuk O. S. Universal Concepts of Morality in the English Linguoculture.

In the article the universal concepts "morality" and their representation in the English linguoculture have been considered. Based on the definitions of the lexicographic sources, the author separated the main concepts, which form the concept "morality". The moral concepts have been investigated as the universal generally accepted human values. The connection of the language and culture as a result of the formation of the views, traditions and beliefs of the English people has been characterized. In the course of analysis the author separated the elements the concept "morality", such as good, goodness, responsibility, code of conduct, love, patience etc. It has been established that in the English linguoculture, "morality" is associated with such behaviour and traits as compliance to the norms of behaviour and law, love, patience, awareness, dignity and honesty. The associative components of the specified moral qualities included reliability, will, dignity, decency, benevolence. The research shows that if a person has moral-ethical qualities, he or she is respected in the society. The analysis evidences that the concept "morality" is characterized by the social and individual character. Thus, compliance to the rules is the social manifestation of morality, while decency, dignity, honesty are rather individual categories, and such quality as good belongs to both specified categories.

Key words: *concept, morality, linguoculture, verbalization, literary text.*